

KELESTARIAN PELANCONGAN DAN HUBUNGANNYA DENGAN KESEPADUAN SOSIAL: KAJIAN KES KOMUNITI TEMPATAN BONGAWAN

TOURISM SUSTAINABILITY AND ITS RELATIONSHIP WITH SOCIAL COHESION: A CASE STUDY OF BONGAWAN LOCAL COMMUNITY

Syafiqah Syuhada Samsul¹, Suraya Sintang², Mohd Jirey Kumalah³

¹Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan
Universiti Malaysia Sabah
syafiqahsyuhada.shamsul@hotmail.com

²Pusat Penataran Ilmu dan Bahasa
Universiti Malaysia Sabah
suraya@ums.edu.my

³Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan
Universiti Malaysia Sabah
mohdjirey@gmail.com

Corresponding Author (s): Suraya Sintang (email: suraya@ums.edu.my)

Tarikh Diserah: 21 Oktober 2023
Tarikh Diterima: 30 November 2023

ABSTRACT

Tourism sustainability is an important issue in the current era of globalization because economic and social benefits for local communities arise from the rapid growth of the tourism industry. However, without strong social cohesion, tourism sustainability may be challenging to achieve, especially among rural communities. Social cohesion involves the existence of harmony through understanding and mutual respect among the players in the tourism industry. Therefore, this article discusses the indicators of social cohesion in the community that make tourism development in Kampung Seri Serbang, Bongawan, more sustainable. Data collection was conducted using qualitative methods through observation and in-depth interviews with selected informants in Kampung Seri Serbang. The findings indicate that there are elements and indicators of social cohesion that are built through active involvement in tourism activities such as river cruises, traditional dance performances, and ethnic traditional clothing, which serve as sustainable homestay development efforts in Kampung Seri Serbang. Thus, through efforts to enhance social cohesion, it is hoped that a conducive environment and tourism sustainability in Kampung Seri Serbang can be achieved. Consequently, this can provide long-term benefits to the local community, tourists, and the surrounding environment to the fullest extent.

Keywords: *Tourism Sustainability, Social Cohesion, Local Communities*

ABSTRAK

Kelestarian pelancongan merupakan isu penting dalam era globalisasi kini kerana faedah ekonomi dan sosial komuniti tempatan wujud daripada pertumbuhan industri pelancongan yang pesat. Walau bagaimanapun, tanpa kesepaduan sosial yang kukuh maka kelestarian pelancongan mungkin sukar dicapai terutamanya dalam kalangan komuniti luar bandar. Kesepaduan sosial melibatkan hubungan harmoni yang wujud daripada persefahaman dan saling hormat - menghormati dalam kalangan pemain industri pelancongan. Justeru, artikel ini membincangkan indikator kesepaduan sosial komuniti yang menjadikan pembangunan pelancongan di Kampung Seri Serbang, Bongawan lebih lestari. Pengumpulan data menggunakan kaedah kualitatif melalui pemerhatian dan temubual mendalam bersama informan terpilih di Kampung Seri Serbang. Hasil dapatan menunjukkan, wujud elemen dan indikator kesepaduan sosial yang terbina melalui penglibatan aktif aktiviti pelancongan seperti *river cruise*, persembahan tarian dan pakaian tradisional etnik iaitu sebagai usaha pembangunan homestay mampan di Kampung Seri Serbang. Oleh itu, melalui usaha meningkatkan kesepaduan sosial, ia diharap dapat mewujudkan persekitaran yang kondusif dan kelestarian pelancongan di Kampung Seri Serbang dicapai. Sekaligus, dapat memberikan faedah jangka panjang kepada komuniti tempatan, pelancong dan alam sekitar secara maksimum.

Kata kunci: Kelestarian pelancongan, kesepaduan sosial, komuniti tempatan

Pengenalan

Industri pelancongan merupakan salah satu sektor ekonomi terbesar yang berkembang dengan pesat di seluruh dunia. Industri ini memberikan impak yang positif dan negatif terhadap kehidupan manusia dan juga lingkungan sekitarnya. Pada abad ini, sektor pelancongan memainkan peranan penting dalam membentuk landskap sosioekonomi sesebuah negara. Kelestarian pelancongan bukan sekadar aspek semula jadi, tetapi juga melibatkan integrasi sosial dan keharmonian dalam komuniti setempat. Sehubungan dengan itu, kelestarian pelancongan boleh ditakrifkan sebagai memenuhi keperluan semasa pelancong dan destinasi, sementara pada masa yang sama melindungi dan meningkatkan peluang untuk masa depan dengan menguruskan semua sumber yang berkaitan dengan cara yang memastikan pemenuhan keperluan ekonomi, sosial dan estetika. Hal ini dilakukan dengan mengekalkan integriti budaya, proses ekologi kritikal, kepelbagaian biologi dan sistem sokongan hidup (UNWTO, 1998; Hon Suat Hoon et al., 2020).

Penekanan kepada kesepaduan sosial adalah penting kerana ia melibatkan hubungan saling mempercayai, toleransi, dan kerjasama antara individu dan kumpulan dalam masyarakat. Kesepaduan sosial adalah keadaan harmoni, kesepaduan, dan kebersamaan di kalangan masyarakat dalam konteks Malaysia secara umum. Hal ini melibatkan hubungan yang baik antara individu dan kumpulan masyarakat yang berbeza latar belakang budaya, etnik, agama, dan bahasa. Dalam konteks Malaysia, kesepaduan sosial sangat penting kerana negara ini merupakan rumah bagi pelbagai kumpulan etnik yang berbilang budaya, agama, dan tradisi. Manakala apabila melihat dari sudut konteks Sabah, kesepaduan sosial merujuk kepada hubungan yang harmoni dan baik di antara pelbagai kumpulan etnik yang mendiami negeri ini, termasuk etnik Bajau, Kadazan, Dusun, Murut, Suluk, Melayu, Cina, India, dan lain-lain.

Masyarakat Sabah juga terkenal dengan amalan hidup yang harmoni dalam kalangan kumpulan etnik yang berbeza. Walaupun terdapat perbezaan budaya, bahasa dan agama, rakyat Sabah mampu hidup berdampingan dalam keadaan selamat dan harmoni, menghormati kepelbagaian budaya sedia ada, dan bersama-sama membangunkan negara ini.

Oleh yang demikian, melalui aktiviti yang berkaitan pelancongan, seperti penglibatan dalam projek komuniti tempatan, pertukaran budaya, dan pembangunan infrastruktur yang mampan, komuniti tempatan khususnya dalam kalangan masyarakat Sabah boleh memupuk kesedaran tentang nilai sosial yang dikongsi bersama. Kelestarian pelancongan bukan sahaja membawa faedah ekonomi, tetapi juga menggalakkan penciptaan hubungan sosial yang kukuh dalam kalangan masyarakat tempatan. Justeru itu, Ashley et al., (2000), menyatakan bahawa pelancongan berasaskan komuniti ini merupakan inisiatif yang bertujuan untuk menggalakan golongan komuniti setempat yang berpendapatan rendah untuk diberi peluang bagi meningkatkan pendapatan mereka.

Kelestarian Pelancongan

Pendekatan pembangunan lestari dalam setiap reka bentuk pelancongan adalah sangat penting. Jika sumber ini digunakan secara tidak bijak atau diabaikan, maka kawasan pelancongan itu akan hilang daya tarikannya kepada pelancong, dan akhirnya, industri pelancongan di kawasan itu akan gagal. Ini juga mengambil kira kepentingan penduduk setempat, agar tidak mengalami kesan buruk akibat kerosakan alam sekitar dan masalah lain yang timbul akibat aktiviti pelancongan yang tidak terkawal (Haliza, 2023). Konsep pembangunan lestari dalam industri pelancongan mula diperkenalkan pada awal tahun 1980-an (Mohamad Kazar & Hairul Nizam, 2014; Hon Suat Hoon et al., 2020). Menurut Hon Suat Hoon et al., (2020), pelancongan lestari merujuk kepada sejenis aktiviti pelancongan yang mampan dalam usaha memelihara alam sekitar dan menyediakan pelbagai kemudahan di kawasan yang menarik pelancong sama ada dari segi keindahan alam atau kekayaan budaya. Tambahan lagi, ia juga melibatkan pemodenan struktur sosial di rantau ini, menjadikan aktiviti pelancongan ini sebagai sektor ekonomi yang mampu menyumbang kepada pendapatan negeri dan pada masa sama meningkatkan taraf hidup masyarakat setempat.

Melalui kajian yang dijalankan oleh Noraini Mohd Shah et. al., (2018), adalah memberi tumpuan kepada kelestarian pelancongan asli di Tapah, Perak, dan menekankan kepentingan meneroka pelancongan asli di Malaysia. Modal ekonomi memainkan peranan penting dalam menyokong pelancongan asli dan menyumbang kepada kekuatan ekonomi Orang Asli suku Semai di Tapah, Perak. Bukan itu sahaja, agensi tempatan memainkan peranan penting dalam menyokong kekuatan ekonomi orang asli dan menyumbang kepada kelestarian pelancongan asli di kawasan itu. Pengusaha kraftangan ini turut mahu meningkatkan taraf hidup mereka dan keluar daripada kepompong kemiskinan. Oleh yang demikian pengusaha kraftangan Orang Asli telah mempelbagaikan produk jualan hasil kraftangan mereka. Hal ini secara tidak langsung telah dapat meningkatkan pendapatan suku kaum Orang Asli Semai di Tapah, Perak serta dapat mengekalkan kesinambungan budaya turun temurun dari segi ilmu kemahiran menganyam yang telah dilakukan oleh nenek moyang mereka.

Kesepaduan Sosial

Kesepaduan sosial merujuk kepada keadaan di mana masyarakat bersatu padu dan membina hubungan yang harmoni serta baik meskipun terdapat perbezaan budaya dan kepercayaan agama di kalangan mereka. Kesepaduan sosial merujuk kepada keadaan di mana suatu masyarakat, terutamanya yang terdiri daripada pelbagai etnik, berada dalam keadaan aman, stabil, dan sejahtera. Keadaan ini dicapai melalui kesepakatan sosial yang kukuh, yang terbina dari interaksi aktif dan pertukaran hubungan positif yang berlangsung selama tempoh masa yang lama. Usaha positif yang melibatkan semua pihak dalam aktiviti-aktiviti utama masyarakat turut memberi sumbangan terhadap pencapaian keadaan kesepaduan sosial yang diinginkan (Shamsul Amri, 2011; Suraya Sintang et al, 2019).

Sehubungan dengan itu, Shamsul Amri (2011) turut menjelaskan bahawa kesepaduan sosial tidak bergantung pada kesaksamaan sosial atau kehomogenan nilai, pendapat atau keinginan untuk memastikan setiap individu berkongsi kepercayaan dan gaya hidup yang sama. Sebaliknya, ia melibatkan norma sosial yang menggariskan tingkah laku dan etika tertentu dalam masyarakat, seperti kesantunan dalam pergaulan seharian dan saling menyayangi antara individu daripada latar belakang agama dan etnik yang berbeza. Kesepaduan sosial wujud apabila masyarakat dapat mengenyahkan ketidaksamaan, pengecualian etnik, kelas sosial, kewarganegaraan, atau sebarang perbezaan, dan mengurangkan jurang sosial, konflik dan ketidakpercayaan. Masyarakat juga aktif melibatkan diri untuk saling bekerjasama mencapai matlamat yang sama dan bersetuju meningkatkan keadaan sosial yang melibatkan semua lapisan masyarakat. Tiga elemen yang berkaitan dengan kesepaduan sosial ialah keterangkuman sosial (*social inclusion*), sumber bahan atau dana sosial yang dikongsi bersama (*social capital*) dan keupayaan meningkatkan kelas sosial (*social mobility*).

Komuniti Tempatan

Penglibatan komuniti adalah satu proses di mana masyarakat bekerjasama dengan penggerak pembangunan dan melibatkan diri dalam usaha pembangunan yang akhirnya akan memberi kesan terhadap keadaan dan taraf hidup mereka sendiri (Syafiqah Syuhada, 2021). Sehubungan dengan itu, penglibatan aktif adalah komuniti tempatan terlibat secara terus dalam membangunkan produk pelancongan seperti mengusaha dan mengendalikan produk pelancongan serta terlibat untuk membuat keputusan (Jemmy Amanda et al., 2020). Pertumbuhan industri pelancongan di wilayah atau destinasi yang menunjukkan potensi pembangunan adalah amat digalakkan. Industri pelancongan terbukti mampu memberikan pelbagai impak positif khususnya kepada komuniti tempatan atau kumpulan masyarakat di kawasan tersebut (Omar, 2013). Impak positif yang dimaksudkan bukan sahaja melibatkan aspek sosioekonomi semata bahkan turut melibatkan aspek sosial, budaya dan alam sekitar masyarakat tempatan seperti mana dapatan yang dibuat oleh (Suhaya et al., 2013; Muhammad Asri Ibrahim, 2021).

Menurut Jemmy Amanda et al. (2020), menerusi kajian yang telah dikaji mengenai kesedaran dan penglibatan masyarakat setempat dalam membangunkan produk pelancongan desa di Daerah Kota Marudu, Sabah. Komuniti tempatan perlu mempunyai usaha dan kerjasama yang tinggi dalam memberi sokongan penuh terhadap pembangunan produk pelancongan luar bandar Kota Marudu. Penglibatan komuniti tempatan adalah penting untuk memanfaatkan peluang yang ada seperti memajukan produk pelancongan yang berpotensi dibangunkan di kawasan Kota Marudu. Kejayaan perancangan adalah memerlukan penglibatan komuniti tempatan secara menyeluruh dalam sesebuah pembangunan pelancongan. Oleh itu,

kesedaran komuniti tempatan menunjukkan pada tahap yang baik namun perlu adanya sokongan daripada pihak berkepentingan dalam membantu membangunkan produk pelancongan yang ada di Kota Marudu.

Metodologi Kajian

Pendekatan utama yang dilakukan dalam kajian ini adalah kutipan data secara kualitatif. Persampelan yang digunakan dalam kajian ini adalah sampel bertujuan. Temu bual dijalankan terhadap ahli Jawatankuasa *Homestay* dan komuniti setempat yang terlibat dalam program homestay, serta peserta aktiviti ekopelancongan di Kampung Seri Serbang, Bongawan daerah Papar di mana merupakan informan utama yang terlibat dalam kajian ini. Pemerhatian juga dilakukan dan data yang diperolehi ditulis secara deskriptif bagi menjelaskan indikator kesepaduan sosial yang mendorong kelestarian pelancongan di kawasan tersebut.

Lokasi kajian dipilih iaitu di Kampung Seri Serbang, terletak di Bongawan, kawasan daerah Papar, berikutan pelbagai tarikan aktiviti pelancongan dan pembangunan *homestay* yang melibatkan masyarakat setempat. Keunikan ini bukan sahaja menggambarkan potensi pelancongan, malah membangkitkan semangat kerjasama dalam kalangan penduduk kampung. Program homestay yang melibatkan komuniti setempat mengeratkan hubungan kerjasama dan solidariti di kalangan ahli komuniti, memupuk semangat kerjasama dalam mempromosikan destinasi mereka. Ini menunjukkan bahawa melalui usaha bersama dalam sektor pelancongan, masyarakat boleh mencapai kegemilangan dan kemakmuran bersama, di samping meningkatkan kesedaran tentang kepentingan memelihara alam semula jadi kita.

Dapatan Kajian dan Perbincangan

Kelestarian pelancongan dapat berfungsi sebagai pengukur kesepaduan sosial di Malaysia dengan beberapa cara. Pertama, kelestarian pelancongan mempromosikan hubungan yang harmoni antara pelancong dan komuniti tempatan. Ini dapat dicapai melalui penglibatan komuniti tempatan dalam pembangunan dan pengurusan destinasi pelancongan, serta melalui pemeliharaan dan pemuliharaan warisan budaya dan alam sekitar yang penting bagi komuniti tempatan. Berdasarkan kajian lapangan, hasil kajian mendapati ahli komuniti di Kampung Seri Serbang menjadikan pembangunan *homestay* dan aktiviti ekopelancongan sebagai suatu titik permulaan mereka mencapai kesepaduan melalui sikap keprihatinan, saling bekerjasama, toleransi dan semangat kekitaan dalam segala hal yang ditunjukkan dalam membangunkan sosioekonomi dalam bidang ekopelancongan.

Komuniti di Kampung Seri Serbang, terdiri daripada pelbagai etnik seperti Brunei, Kedayan, Kadazan, dan Jawa dimana majoriti mereka adalah beragama Islam. Tambahan lagi, kesepaduan awal yang jelas diperlihatkan adalah melalui kahwin campur dan hubungan sosial antara agama dalam kalangan komuniti itu sendiri. Keakraban hubungan dalam kalangan komuniti menunjukkan semangat kekitaan dalam membangunkan produk pelancongan yang pada asalnya adalah idea Encik Jeffery Hossil selaku pengerusi homestay Seri Serbang. Walaupun pada awalnya penerimaan komuniti kampung adalah kurang meyakinkan kerana tiada pendedahan atau pengetahuan awal mengenai konsep penubuhan *homestay* dan aktiviti ekopelancongan. Namun hal ini tidak menjadikan Encik Jeffery Hossil berputus asa, malahan sifat keprihatinan beliau terhadap ahli komuniti untuk berjaya dalam bidang pelancongan akhirnya membuahkan hasil. Usaha beliau menjelaskan kelebihan dan potensi kawasan

Kampung Seri Serbang telah menarik minat ahli komuniti untuk turut sama bekerjasama menjayakan program *homestay* dan aktiviti pelancongan. Perkara ini telah jelaskan melalui informan, Encik Jeffery di dalam sesi temubual.

“tapi mula-mula tu susah juga orang kampung mahu terima bha. Soalnya ndak da yang tahu apa-apa tentang pelancongan, homestay, macam mana mahu buat. Yang jadi kerisauan mereka, mestilah duit. Berapa yang perlu mereka keluarkan, laburkan untuk nak buka usaha pelancongan ni. Ada juga yang berminat tapi kelayakkan rumah penduduk kampung untuk jadi homestay susah bha”.

“Jadi macam uncle nampak sudah lebih ramai berminat dari yang tidak, jadi uncle usahakan dan mula dari diri uncle dulu. Uncle pergi kursus-kursus, uncle dengar belajar dulu tentang selok belok ni semua, baru uncle kasi terang pada orang kampung. Jadi mana orang kampung yang susah atau ada masalah, kita kasi tolong sama-sama. Lama-lama bila orang tu nampak kawannya berjaya, terus nampak lagi hasil dari pelancong datang, nampak lagi jiran-jiran yang join tu makin senang, makin ramai yang bagitahu uncle mahu libatkan diri. Ada yang kasitahu mahu tambah lagi rumah untuk kasi homestay saja, ada yang minta anak-anak dia orang minta kerja sama uncle. Sebab uncle mula-mula keluar duit sikit beli itu bot untuk buat river cruise untuk tengok tu kelip-kelip. Jadi makin lama kan, boleh kata majoriti orang kampung ni memang terlibat dalam pembangunan pelancongan ni. Itu uncle rasa, tiada sudah rasa penat bila tengok kita sama-sama bangunkan ni tempat”.

(Informan 1, Encik Jeffery Hossil, 2018)

Tambahan lagi, bagi mamperkuatkan lagi struktur pelancongan *homestay* dan aktiviti pelancongan di kampung tersebut, Encik Jeffery telah mewujudkan satu badan organisasi jawatankuasa yang terdiri daripada ahli komuniti bagi saling membantu memudahkan pengurusan hal kedatangan pelancong dan sebarang aktiviti yang di jalankan. Dengan memberikan penghargaan dan pengiktirafan kepada ahli komuniti, hal ini mampu membina ikatan yang erat dan mengekalkan semangat kemasyarakatan. Oleh yang demikian, kerjasama dalam komuniti tempatan adalah salah satu kunci untuk memupuk perpaduan sejati dan memastikan masyarakat bekerja secara harmoni dan berkesan ke arah matlamat bersama.

Seterusnya, kelestarian pelancongan juga memastikan bahawa manfaat ekonomi yang dihasilkan daripada pelancongan disebarkan secara adil kepada komuniti tempatan. Ini melibatkan pembangunan pelancongan yang mampan, di mana peluang pekerjaan dan keuntungan ekonomi diberikan kepada penduduk tempatan, serta melalui pembangunan infrastruktur dan kemudahan pelancongan yang memberi manfaat kepada komuniti setempat. Hasil kajian mendapati wujudnya beberapa impak positif hasil dari pelaksanaan aktiviti pelancongan yang di jalankan. Penglibatan komuniti setempat dalam pelancongan *homestay* dan aktiviti pelancongan dapat menyumbang ke arah peningkatan kadar ekonomi komuniti setempat. Menurut salah seorang informan, sewa *homestay* akan dibahagikan kepada dua bahagian iaitu kepada diri mereka sendiri dan juga tabung *homestay*. Hasil daripada kutipan tabung tersebut akan digunakan untuk program lain seperti program kebajikan komuniti. Hal ini telah dinyatakan oleh salah seorang Informan selaku ahli jawatankuasa kampung tersebut.

“...kami ada macam tabung bha. Maksudnya hasil bayaran homestay akan dibahagi sama rata saja pada komuniti kampung yang kasi sewa dia orang punya rumah. Jadi kasi bantu lagi orang kampung yang susah, sebab kita hidup dalam masyarakat. Ndak mungkin kita sampai hati tengok saja kawan kita susah, jiran kita susa. Sudahlah nampak sudah dalam kampung ni banyak dapat jana itu hasil duit dari pelancongan. Dan kami buat kutipan tabung supaya duit yang kena kumpul tu boleh guna kasi cantik tempat, kasi baiki apa-apa keroskan. Duit itu saja cara kami jaga kampung kami. Sebab tidak juga banyak pihak luar mahu kasi bantu kami urus ini homestay atau aktiviti pelancongan”.

(Informan 2, Wak Suratman, 2018)

Bukan itu sahaja, hasil dalam tabung digunakan untuk menaiktaraf kemudahan asas, mencantikkan kawasan kampung dan memulihara sumber semula jadi sebagai agenda bagi mempromosikan kawasan kampung kepada pelancong diluar. Oleh itu, adalah sangat jelas dapat dilihat sifat toleransi yang berlaku seiring dengan tindakan dari komuniti setempat. Dengan memperuntukkan sebahagian daripada hasil untuk simpanan *homestay* untuk program manfaat komuniti, ahli komuniti menunjukkan solidariti dan keprihatinan terhadap mereka yang memerlukan. Ini mencerminkan semangat tolong-menolong dan kebersamaan seterusnya membina keharmonian dalam kalangan anggota masyarakat.

Selain itu, kelestarian pelancongan terhadap penglibatan komuniti mampu membantu keyakinan seseorang individu yang disebabkan sokongan moral dalam kalangan komuniti itu sendiri. Pelancongan yang mengamalkan kelestarian tidak hanya memberi manfaat kepada alam sekitar, tetapi juga mencetuskan keterlibatan aktif komuniti tempatan. Melalui penglibatan mereka dalam pelancongan yang berteraskan kelestarian, individu merasakan sokongan moral dan keprihatinan bersama dalam usaha memelihara sumber-sumber semulajadi dan warisan budaya. Hal ini membina keyakinan positif dalam diri mereka mengenai peranannya dalam menjaga kelestarian alam dan masyarakat setempat. Hal ini dinyatakan oleh Encik Jeffery dalam sesi temu bual.

“Selain dari galakkan orang kampung ni bekerja, cari duit, ini pelancongan kasi bantu kawasan kampung terjaga bha. Kalau tiada ini pelancongan, bukan ndak jaga Kawasan tapi tiada rasa wajib dalam diri hari-hari kena kasi bersih, kasi pelihara Sungai. Lihat, walaupun orang kampung yang tak terlibat dengan pelancongan, tapi mereka pun ndak mau kasi buang sampah dalam sungai, kasi rosak jalan atau buang sampah merata sebab mereka pun mahu ramai orang luar datang melancong di sini. Ada satu rasa saying bha dalam diri dan sifat tanggungjawab bersama jaga ini kampung. Kadang kami kalau tiada datang pelancong, hujung minggu kah, kami kerjasama gotong royong kasi bersih, tanam pokok bunga kah, selenggara tu bot, kasi bersih tu Sungai kalau ada kayu atau daun2 kering. Itu lah saya fikir, ini punya kerja bukan sebab business mahu untung, dia boleh kasi ajar orang kampung jadi lebih baik bha. Kami di sini jadi lebih rapat dan saling bantu membantu”.

(Informan 1, Encik Jeffery Hossil, 2018)

Kepentingan penglibatan masyarakat dalam aspek kelestarian pelancongan ialah melalui usaha bersama ini, pemahaman dan kesedaran tentang kepentingan memelihara alam semula jadi akan meningkat dalam kalangan masyarakat. Oleh yang demikian, terbentuklah kesepaduan sosial yang kukuh di kalangan komuniti tersebut, di mana nilai-nilai kelestarian dan tanggungjawab terhadap alam sekitar menjadi titik fokus bersama. Kesepaduan ini membantu membangunkan satu budaya saling membantu dan bersepadu, yang turut menyumbang kepada pemeliharaan dan perkembangan mapan destinasi pelancongan.

Kesimpulan

Kesimpulannya, tindakan pemeliharaan dan pemuliharaan alam sekitar yang diambil oleh masyarakat tempatan sebagai sebahagian daripada usaha kelestarian pelancongan mencerminkan sikap kesepaduan sosial yang kukuh. Mereka bekerjasama dan berkolaborasi dalam menjaga kepelbagaian biologi dan ekosistem tempatan, yang merupakan warisan yang perlu dijaga bersama demi generasi masa depan. Sikap kesepaduan ini mengukuhkan hubungan di kalangan masyarakat, mendorong usaha bersama untuk melindungi alam semula jadi, menggalakkan tanggungjawab terhadap alam sekitar, dan memastikan destinasi pelancongan kekal mampan untuk manfaat bersama. Selain itu, tindakan ini juga membantu memastikan kesinambungan sumber daya alam dan keindahan alam semula jadi yang menjadi daya tarikan utama bagi pelancong. Dengan melakukan usaha bersama ini, mereka berupaya untuk meningkatkan infrastruktur dan kemudahan pelancongan, memastikan pelancong dapat menikmati destinasi dengan selesa, sambil tetap memelihara keaslian alam sekitar. Hal ini menegaskan betapa pentingnya kebersamaan dalam menjaga keunikan setiap kampung dan mengembangkan potensi pelancongan secara mampan.

Rujukan

- Ashley, C., Boyd, C. & Goodwin, H. 2000. Pro-Poor Tourism : Putting Poverty At the Heart of the Tourism Agenda. *Significance*. 5, 1-6
- Jemmy Amanda Sipatau., Jabil Mapjabil., & Ubong Imang. (2020). Kesedaran dan Penglibatan Komuniti Tempatan dalam Membangunkan Produk Pelancongan Luar Bandar di Daerah Kota Marudu. *Jurnal Penyelidikan Sains Sosial (JOSSR)*. Volume: 3 Issues: 9
- Muhammad Asri Ibrahim. & Novel Lyndon. (2021). Impak Penglibatan Komuniti dalam Pembangunan Pelancongan Luar Bandar. *Special Issue: Vol 18. No.2 (2021)*. 40-55. ISSN: 1823-884x Theme: Society, Social Change and Development
- Noraini Mohd Shah., Ridzwan Che Rus., Ramlee Mustapha., Mohd Azlan Mohammad Hussain. & Norwaliza Abdul Wahab. (2018). Kelestarian Pelancongan Peribumi: Satu Kajian Kes di tapah Perak. *Sains Humanika* 10: 3-3 (2018) 37-43
- Omar, H. (2013). *The Development Of Sustainable Cultural Heritage Tourism In Malaysia: Implication For Planning And Management Doctor Of Philosophy Newcastle University*. (Doctoral dissertations, Newcastle University).
- Shamsul A. B. (2011). *Kesepaduan dalam Kepelbagaian: Perpaduan di Malaysia sebagai work-in-progress*. Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia

Suraya Sintang., Budi Anto, M. T., Nur Farhana, A.R., Siti Aidah, H. L., & Halina Sendera. M. T. (2019). Kesepaduan Sosial dalam Hubungan antara Agama di Pendalaman Sabah. *Borneo International Journal* ISSN 2636-9826; Vol. 2(1); 5-15

Syafiqah Syuhada Binti Samsul. & Rosazman Hussin. (2021). Penglibatan Komuniti Dalam Program Homestay Berasaskan Ekopelancongan: Kajian Kes di Kampung Seri Serbang Bongawan, Papar, Sabah. *Journal of Borneo Social Transformation Studies (JOBSTS)*, Vol. 7, Number 1,

Sumber Internet

United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (1998). Sustainable Tourism Development: Guide for Local Planners. Retrieved from <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284400268>

Persidangan

Haliza Abdul Rahman. (2023). Kelestarian Kemampanan Sektor Pelancongan. Prosiding Seminar Antarabangsa Ke-11, Ekologi, Habitat Manusia & Perubahan Persekitaran di Alam Melayu.

Suhaya, S., Md Shafiin, S. & Norlida Hanim, M. S. (2013). Impak pembangunan industri pelancongan kepada komuniti di Pulau Langkawi. *Persidangan Kebangsaan Ekonomi Malaysia ke VIII (PERKEM VIII)*.

Temubual

1. Informan 1, Encik Jeffery Hossil (44 tahun) – Pengerusi Homestay
2. Informan 2, Wak Suratman Joyotono (68 tahun) – Ahli jawatankuasa homestay